

Enhetens polyfoni – berättigad mångfald

PER OLOF NISSER

Avsikten med denna artikel är att teckna några perspektiv på förhållandet mellan *Den svenska psalmboken* och ekumeniken. Begreppet och fenomenet ”ekumenik” i vår mening är av sentida datum. Av en inledande tillbakablick framgår att en psalmbokens mer eller mindre kritiska hållning till sin konfessionella omvärld alltid har funnits, men också en efterhand öppnare hållning till denna omvärld. En liknande översiktlig tillbakablick gör jag så över ekumenikens utveckling från början av 1900-talet, där jag har valt att fokusera på Kyrkornas världsråds officiella uttalanden, rapporter och beslut. Psalmerna var inte hett stoff i dessa sammanhang; uppmärksamheten har fått riktas mot frågan om gudstjänsten för att där söka spår av reflektion kring psalm och sång. Detta bildar bakgrund till beskrivningen av den ekumeniska process som ägde rum inom psalmboksrevisionen 1969–1985 och som ledde fram till antagandet av *Den svenska psalmboken* 1986 med sin inledande del om 325 gemensamma psalmer. 2016 beslöt Svenska kyrkans kyrkomöte om en revision av denna psalmbok. Ekumeniska förskjutningar har under mellantiden skett. Några av de praktiska och principiella konsekvenserna för revisionen diskuteras här men kan bara delvis behandlas innan Svenska kyrkan preciserar sin ståndpunkt i fråga om form och riktning för en ekumenisk samverkan. De har därför fått lämnas åt sidan för att avslutningsvis ge plats åt två särskilda perspektiv på relationen mellan ekumenik och psalm. Dels gäller det församlingssången som ekumenisk händelse och handling i sig, att sjunga sig samman, dels gäller det uppgiften att ta tillvara och tillämpa ekumenikens

bejakande av ”berättigad mångfald” för att med församlingssången gestalta en bred och djup enhetens polyfoni.¹

Den svenska psalmboken i ekumenisk backspegel

Den svenska psalmboken 1986 går kanske till kyrkohistorien främst för sin inledande del om 325 psalmer, gemensam till text, musik och nummer med *Cecilia* 1987 (katolsk), *Frälsningsarméns sångbok* 1989, *Psalmbok – Liberala Katolska Kyrkans tillägg till den Ekumeniska Psalmboken* 1995, *Psalmer och Sånger* 1987 (nio frikyrkliga samfund) samt *Segertoner* 1988 (pingströrelsen). Det är en ekumenisk manifestation som inte utan skäl betecknats som unik. Bakom verket stod representanter för praktiskt taget alla de svenska kyrkor och samfund som har en psalm- eller sångbok.² Arbetsprocessen präglades av stor och entusiastisk enighet. I och för sig fanns redan ekumeniska förebilder på andra håll i världen. Särskilt bör nämnas den australiensiska *The Australian Hymn Book* 1977, senare benämnd *With One Voice: A Hymn Book for All the Churches*. Bakom denna psalmbok med sina 579 psalmer stod Australiens kongregationalistiska, presbyterianiska, anglikanska, metodistiska och katolska kyrkor.³ På närmare håll, geografiskt och konfessionellt, publicerades 1973 på tyskspråkigt område *Gemeinsame Kirchenlieder* med 102 psalmer för ekumeniska gudstjänster och sammankomster. Bakom utgåvan stod en 1969 bildad Arbeitsgemeinschaft für ökumenisches Liedgut med representanter för katolska och protestantiska kyrkor. Uppgiften var att sammanställa och samredigera text och musik i befintligt sånggods. Därtill fogade man några nyskrivna psalmer.⁴

Ur ett ekumeniskt perspektiv visar *Den svenska psalmbokens* historia en kluven hållning. Här uppträder å ena sidan ett konfessionellt och/eller estetisk-kulturellt avståndstagande, inte minst gentemot

1 För värdefulla synpunkter tackas Hans Bernskiöld, Henrik Tobin, Susanne Wigorts Yngvesson och Johannes Zeiler.

2 Det betyder att de ortodoxa kyrkorna i Sverige inte deltog i processen.

3 *With One Voice* 1979.

4 *Gemeinsame Kirchenlieder* 1973, “Geleitwort, Einführung” (ej paginerad).

sånger framvuxna och brukade i inomsvenska andliga rörelser och samfundsbildningar, å andra sidan en växande öppenhet för influenser inte bara från tysk luthersk psalm utan också från tysk pietistisk tradition, liksom småningom även från hymn med annan konfessionell botten.⁵

Två år efter hundraårsfirandet av Uppsala möte 1593 antogs den så kallade karolinska psalmboken: *Then svenska psalmboken*, 1695. Den konfessionella gränsen utåt låg orubblig fast: enhet i religionen var landets första fundamentallag och psalmboken var ett viktigt instrument i armerandet av den nya svenska östersjöstormakten. Hit hörde den konfessionella vakttjänsten. I den svenska psalmboken av 1695 åthutades påven och Rom ganska bryskt under rubriken ”Om Antichrist” i psalmen ”O Rom! går det nu så med dig” (*Then svenska psalmboken* 1695:236): ”Den helga skrift har du förvänt, oss till stor nöd och vända, och obarmhärtig dem förbränt, som ville mot dig stånda.” Denna psalm från tidig reformationstid stod i en förhållandevis omfattande och lång tradition av protestantiska nidvisor och stridssånger.⁶ 1700-talets svenska andliga rörelser som pietism och herrnhutism avsatte sångsamlingar som *Mose och Lamsens visor* 1717, *Andelig Dufworöst* 1731, *Sions sånger* 1743 med flera. När 1695 års psalmbok avlöstes av den wallinska 1819 gick emellertid Johan Olof Wallin förbi denna svenska tradition. Den synliga gränsen mot Rom var borta, men en tystnadens gräns var, medvetet eller omedvetet, upprättad mot konventikelvärldens sång. 1826 gav bokhandlaren i Karlskrona P.H. Syreen ut *Christelig Sång-Bok*, senare spridd under namnet ”Syreens sånger”, sammanställd i uppenbar protest mot den wallinska psalmbokens ”klingande ord och utsvävande fraser”.⁷ Protesten manifesterades bland annat i form av ett stort antal sånger hämtade från 1700-talets sångsamlingar. Denna tradition kan sägas bereda marken för de sångböcker som gavs ut av de frikyrkor som från mitten av 1800-talet etablerade sig i Sverige,

⁵ För detta och närmast följande avsnitt, se Nisser 2005, s. 57–60, 108–120.

⁶ Liedgren 1926, s.104–123. Om antikatholicism i 1695 års psalmbok, se Möller 2019, s. 62–82.

⁷ *Christelig Sång-Bok* 1843, s. 3.

från baptisternas *Pilgrimssånger* 1859 till pingströrelsens *Segertoner* 1914. Traditionen från pietism och herrnhutism bar på puritanska drag; sångernas konstlöshet och enkelhet ansågs svara mot kravet på äkthet till skillnad från den förkonstling som man tyckte sig finna hos Wallin.⁸ ”Guds barn”, citerar Emil Liedgren, ”sjunger inga psalmer.”⁹ Och Carl Olof Rosenius kunde hävda att en stor del av psalmerna i psalmboken var författade ”av opånyttfödde lärde och snillen”.¹⁰ Väckelsesångerna hade emellertid brett folkligt stöd och under det utdragna arbete som ledde fram till 1937 års psalmbok gjordes täta påstötningar från olika håll att införa sådana sånger i den nya psalmboken. Detta möttes med konsekvent kallsinne från prästerligt och kyrkomusikaliskt håll. Ett litet genombrott skedde i och med psalmbokstilläget *Nya Palmer* 1921. Via detta letade sig en handfull sånger, bland annat av Lina Sandell, in i *Den svenska psalmboken* 1937. Där omarbetades och ersattes dock väckelsemelodierna med vad man ansåg värdigare koraliserade melodier i tidens stil som emellertid senare praktiskt taget aldrig sjöngs. Anmärkningsvärt är att väckelsemelodierna inte formellt blev godkända för bruk i Svenska kyrkans gudstjänster förrän så sent som 1969.¹¹

Ett återfall till polemik mot den romersk-katolska kyrkan möter i förordet till 1896 års psalmboksförslag: ”Man har desslikes begärt att äfven på sångens väg få stärka det kyrkliga medvetandet gent emot det i friskt växande nit och i full verksamhet stadda romerska sträfvandet att ånyo underkufva de lutherska folken.” Reaktionen avsåg den samtida offensiva romersk-katolska ultramontanismen.¹² 1888 hade kyrkomötet beslutat att en av de fyra så kallade böndagarna skulle ägnas reformationen. Behovet av psalmer för Reformationsdagen tillgodosågs också i det nämnda liksom i följande

8 Selander 1980, s. 22–24.

9 Liedgren 1936, s. 46.

10 Arvastson 1963, s. 175.

11 SOU 1985:17, s. 83–85.

12 *Förslag till reviderad psalmbok för Svenska kyrkan* 1896, s. viii; om ultramontanismen se Werner 1996, s. 100–180, Bexell 2003, s. 99ff., Jonson 2004, s. 88–91, 140.

de olika psalmboksförslag. Genomgående framställs reformationen där som en övergång från mörker till ljus i linje med formuleringen i *Confessio fidei*, Uppsala mötes beslut 1593, att man nu ”uthur thet påweska mörkret [...] åther kom j liuset igen”. För 1937 års psalmbok behölls endast en psalm, ”Framfaren är natten / som höljde vår jord” (*Den svenska psalmboken* 1937:161). Till texten hade man lånat den triumfatoriska melodin till påskpsalmen ”Vad ljus över griften” (*Den svenska psalmboken* 1986:146) med alla dess associationer till övergången från död till liv.

Samtidigt kunde 1937 års psalmbok inte utan skäl betecknas som ekumenisk genom det tillskott av 223 nya psalmer som tagits in, främst genom 1900-talets utredningsprocess. Hit hörde givetvis införlivandet av väckelsesånger, något som mottogs med tillfredsställelse. Alla var dock inte lika övertygade; kulturjournalisten Torsten Fogelqvist, engagerad i psalmboksarbetets slutfas, muttrade 1936 i *Dagens Nyheter* att på sina ställen hade ”passagen mellan kyrkan och missionshuset breddats utöver det verkliga trafik- och förbindelsebehovet”.¹³ Viktiga nytillskott hade tillförts 1937 års psalmbok genom att man på ett helt annat sätt än tidigare botaniserat i det internationella beståndet av psalmer och sånger. Det ledde till införlivandet dels av konfessionellt besläktade psalmer från Danmark, Norge och Finland men dels också av psalmer med annan konfessionell proveniens än den lutherska, inte minst från England och USA. Anglikaner, katoliker, salvationister, presbyterianer, nonkonformister, kongregationalister, herrnhutare, metodister och företrädare för vad som betecknades som ”skotsk frikyrka” är representerade bland psalmförfattarna.¹⁴ Helt nytt eller överrumplande var dock inte det engelska inflytandet. Redan på tidigt 1800-tal fanns förbindelser med anglosachsisk väckelsesång.¹⁵ Och redan i *Then*

13 Fogelqvist 1936. Se även *Psalmbok för Svenska kyrkan. Förslag* [...] 1936, s. XIIIff.

14 Werner 1937, s. 37–40.

15 Selander 1973. Kontakterna gällde väckelserörelserna; via Lina Sandells översättningsarbete inom Evangeliska Fosterlandsstiftelsen fanns en viss länk till Svenska kyrkan.

svenska psalmboken 1695 finns influenser från engelsk hymndiktning i Haquin Spegels psalmdiktning.¹⁶

Att "[g]emenskapen med andra länder och kyrkosamfund inom den evangeliska kristenheten" vidgats i och med den nya psalmboken understryks av Arnold Werner, sekreterare i den redaktionskommitté som färdigställde *Den svenska psalmboken* 1937 efter kyrkomötesbeslutet 1936.¹⁷ Det har inte påpekats, men inte osannolikt är att denna internationella orientering kan vara en spin-off-effekt av det stora internationella ekumeniska mötet i Stockholm 1925, tillkommet på initiativ av ärkebiskopen Nathan Söderblom. Det kunde finnas en ambition att vaka över detta ekumeniska arv och vara en bakgrund till att Dick Helander 1946 valde att sammanfatta bilden av *Den svenska psalmboken* 1937 så: "Från olika tider och olika länder har materialet i 1937 års psalmbok blivit sammanfört. Där lyfts toner från kristenhetens olika skeden. Den har därför blivit ekumenisk som få."¹⁸

Ekumenik i rörelse, konsolidering och sång

1925 års stockholmsmöte blev något av internationell katalysator i den process som ledde fram till bildandet av Kyrkornas världsråd 1948. Söderbloms ursprungliga tanke var en världskonferens som skulle leda till att ett internationellt ekumeniskt råd bildades. Så blev det inte, men ett ekumeniskt organ för socialt samarbete, "Life and Work", konstituerades 1925. Ett motsvarande organ för frågor om tro, lära och kyrkoordning, "Faith and Order", bildades 1927. 1948 slogs de båda samman i Kyrkornas världsråd. 1961 anslöt sig Internationella missionsrådet, bildat 1910. Världsrådet representerade dock inte hela den kristna världen. Den romersk-katolska kyrkan stod utanför. Av betydelse blev här den omorientering som ägde rum i och med det Andra Vatikanconciliet 1962–1965, uttryckt i

16 Belfrage 1968, s. 238–246.

17 Werner 1937, s. 38f.

18 Helander 1946, s. 185f.

dekretet om ekumenik, *Unitatis Redintegratio* från 1964. Splittringen mellan kristna dömdes där som ett brott mot Kristi vilja, och istället för att som tidigare avvisa ekumeniska kontakter och hävda den katolska kyrkan som den enda sanna såg man nu förhållandet mellan de kristna kyrkorna som ”en verklig men ofullkomlig gemenskap”. Härmed skapades ett nytt utrymme för dialog och samarbete ”i ett enda – om än splittrat – hushåll”.¹⁹ På nationell nivå togs motsvarande ekumeniska organisatoriska grepp. 1932 konstituerades Svenska ekumeniska nämnden, som 1968 kom att stå värd för Kyrkornas världsråds fjärde generalförsamling i Uppsala. 1940 bildades Nordiska ekumeniska institutet, knutet till Sigtunastiftelsen. Institutet svarade 1982 för ett viktigt nordiskt symposium i Trondheim kring hymnologisk forskning och aktuellt nordiskt psalmarbete. Ett revisionsarbete pågick vid den tidpunkten parallellt i Finland, Norge och Sverige.²⁰

Sammanfattande framträder bilden av en energisk ekumenisk rörelse, initierad tiden före 1937 års psalmbok och koncentrerad till de närmaste decennierna därefter. När 1969 års psalmskommitté inledde sitt arbete med revision av *Den svenska psalmboken* 1937 skedde det alltså i en artikulerat ekumenisk kontext.

Söker man i dokumentationen från världsrådets generalförsamlingar efter reflektioner kring psalm och psalmsång blir man emellertid lottlös. Fokus ligger på teologiska och sociala frågor. Sett från det perspektiv som uttrycks i Svenska kyrkans kyrkoordning (KO), att ”[g]udstjänsten är kyrkolivets centrum” är det egendomligt att frågan om gudstjänsten, psalmens livsrum, dyker upp som ett av mötets huvudteman först vid världsrådets fjärde generalförsamling i Uppsala 1968.²¹ Diskussionen liksom rapporten från den sektion som arbetade med gudstjänsten hölls på ett allmänt plan, präglad

19 Jonson 2004, s. 94; Jonson 2008, s. 25f.

20 Symposiet dokumenterades i *Hymnologi idag. Nordisk ekumenisk skriftserie* 10, 1983. Institutet fick en roll inte bara på det teologiska och kyrkliga planet utan även under andra världskriget som rum för kontakter och aktiviteter på det politiska planet, se Ryman 2000, s. 208, 214.

21 *Svenska kyrkans kyrkoordning* (KO) 2020, s. 48; Thunberg 1968, s. 63.

av generalförsamlingens koncentration på de frågor om fred, frihet och rättvisa som då var aktuella och hårt artikulerade genom 1968 års student- och ungdomsrevolt. I denna värld var hållningen till gudstjänsten delad. Å ena sidan möter man rapporter om hur uttryck för personlig kristen tro och behov av kristen gudstjänst och bön möttes av hånflabb och bu-rop vid Kristna studentvärldsförbundets kongress i Åbo 1968.²² Å andra sidan betecknas en ”vild” ekumenisk mässa vid samma tillfälle som en höjdpunkt; där demonstrerades såväl en stark inbördes trons gemenskap som, genom sin radikala ekumeniska gestaltning, en otålighet inför kyrkornas oförmåga att hantera sin inbördes splittring.²³

I diskussionen kring Kyrkornas världsråds portalparagraf nämndes ”bekännelsen, uppdraget och lovsången” som den ekumeniska gemenskapens grund.²⁴ I lovsången inbegrips givetvis inte enbart psalm och sång utan även tillbedjan och överhuvudtaget den hållning som bär upp en kristen gudstjänst. Men begreppet relateras nog spontant i första hand till ett sångligt uttryck. Som ett ekumeniskt sådant framträder samlingen *Cantate Domino*, utgiven av Kristna studentvärldsförbundet 1924. Sånger ur denna kom att ingå i 1925 års ekumeniska mötes sångbok *Communio*, vars 60 psalmer hämtades framför allt från den europeiska västliga kristenheten, alltifrån latinska hymner från tidig medeltid till samtida psalmer, där bland andra Natanel Beskows ”Han kommer, han kommer, den dag som vi bida” (*Den svenska psalmboken* 1986: 314) väckte uppmärksamhet och kom att kallas ”Das Stockholmer Lied”.²⁵ Den östliga ortodoxa kristenhetens närvaro markerades genom att en av denna traditions mest framträdande hymner, ”Phos hilaron” (Det glädjefyllda ljus [som strömmar ut från den odödliga Faderns härlighet]) också ingick. – *Cantate Domino* utvidgades 1931 och kom i sin reviderade utgåva från 1951 att brukas och betraktas också som Kyrkornas världsråds sångbok.

22 Lehtonen 1998, s. 70–77.

23 Jonson 2004, s. 109f.

24 Jonson 2004, s. 65.

25 *Psalmernas väg*, band 2, 2017, s. 278f.

Den var då upplagd ”som en nödvändig hjälp för gudstjänster vid ekumeniska samlingar”.²⁶ 1974 publicerades den fjärde utgåvan av sångboken.²⁷ Utgivare var nu Kyrkornas världsråd. Det var denna gång fråga om en helt ny sångbok, utarbetad av en redaktionskommitté med företrädare för romersk-katolska, ortodoxa, europeiska protestantiska och amerikanska lutherska kyrkor. Orienteringen mot ekumeniska möten beskrevs av dess huvudredaktör, hymnologen Erik Routley, som underordnad en vidare orientering mot komplement till lokala psalmböcker, mot bruk vid utbildningen vid universitet och skolor men kanske främst mot kyrkans ”growing points” i mötet med ”cultures and races”, lika mycket som mot experiment med text, musik och liturgi: ”an international hymn book with an experimental emphasis.”²⁸ Ett tidigare exempel på ekumenikens experimentella och gränsöverskridande ambition utgör nummer 3 av Kyrkornas världsråds ungdomsdepartementets bulletin *RISK* 1966, med undertiteln ”New Hymns for a New Day”. Bakgrunden beskrivs kort och rakt på sak av departementets chef, Albert van den Heuvel: ”The world of experience in our hymnbooks and the existential experience of today do not overlap any longer.” van den Heuvel kritiserar dominansen av individualistisk, introvert och gammalmodigt formulerad psalm utifrån psalmens teologiska och pedagogiska funktion: det är psalmen, sjungen i gudstjänsten, upprepade om och om igen som formar innehållet i mycket av vår tro. När kyrkorna nu prövade och omprövade sig efter tidens krav glömde man dock psalmen. Då psalmboken reviderades återskapades den istället för att förnyas.²⁹ Bulletinen ger exempel på ny sång, främst framvuxen i kristen ungdomskultur i Europa, USA, Asien, och Latinamerika, ofta inspirerade av samtida trubadurer som Pete Seeger, Joan Baez, med flera.

26 *Cantate Domino* 1951, ”Preface”, inte paginerad.

27 En sista utgåva publicerades 1980. Om utgåvan 1974 skriver Canterbury Dictionary ”The outstanding edition was clearly that of 1974, which saw the printing of texts that have become widely known and used since that time.” *Cambridge Dictionary of Hymnology*, läst 2020-04-02.

28 Routley 1974, s. XIII f.

29 van den Heuvel 1966, s. 5-10.

I förordet till *Cantate Domino* 1974 gör världsrådets generalsekretärare Philip Potter en viktig teologisk och ekumenisk markering av psalmens roll och betydelse:

Throughout its history the vigour of the Church's life and of its renewal has been marked by Christians 'addressing one another in psalms and hymns and spiritual songs, singing and making music to the Lord' (Eph 5:19). 'Singing and making music to the Lord' is an act of thanksgiving, acknowledging the mighty acts of grace of the God and Father of our Lord Jesus Christ. It is something we can delight in doing together, a demonstration of our common life in one Body, reconciled and held together by Christ the Head through the Holy Spirit. No wonder the modern ecumenical movement should find its most popular expression in Christians singing each other's hymns.³⁰

Sammantaget framträder här en process där ett inomorganisatoriskt fokus på psalm och psalmbok för ekumeniska möten utväxlas mot en öppnare syn, där psalm och psalmbok tilldelas sin roll i kyrkornas strävan efter enhet, förnyelse och förverkligande av sitt uppdrag i världen. Den ger uttryck åt lovsången över den treenige Guds handlande med människan och är en manifestation – till och med den mest populära! – av den ekumeniska rörelsen. Det antyder psalmsångens vikt som ekumenisk handling och en uppskattning av psalmens mångstämmighet i linje med ett ökat erkännande av ekumenikens mångfald. Jag återkommer till detta nedan.

Samsyn och Sampsalm

Ambitionen att skapa samfundsöverskridande sångböcker uppträdde förhållandevis tidigt i Sverige på frikyrkligt håll. 1878 utgav baptisten Per Palmqvist *Församlingsångbok* i ett försök att skapa

³⁰ Potter 1974, s. VII.

en gemensam frikyrklig sångbok; den slog aldrig igenom.³¹ Vid frikyrkomötet 1934 väcktes tanken på en gemensam psalmbok för Svenska missionsförbundet, Svenska Baptistsamfundet och Metodistkyrkan. Resultatet blev *Ungdomssånger* 1939 men längre kom man inte. 1942 togs frågan upp på nytt men svårigheterna att komma överens bestod och processen ledde endast till en mindre sångbok för gemensamma möten, *Gemenskap* 1945.³² På andra fronter gick det lättare. 1910 kom *Svensk söndagsskolsångbok*, bakom vilken de tre nämnda samfundet stod. Senare anslöt också Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och Svenska Alliansmissionen. Ett samgående av principiellt intresse skedde 1966 då Svenska baptistsamfundets *Psalmisten* och Örebromissionens *Andliga sånger* slogs samman i den gemensamma *Psalm och sång*.

Den internationella ekumeniska rörelsen under 1900-talets första decennier och dess genomslag i Sverige ledde till samtal och överläggningar kyrkor och samfund emellan. Det var inom ramen för en sådan överläggning 1976 mellan Svenska kyrkan och Svenska missionsförbundet som tanken på en ekumenisk psalmbok väcktes.³³ Fortsatta överläggningar ledde fram till formeringen av en arbetsgrupp, Sampsalm, med sina femton ledamöter representerande en ovanlig ekumenisk bredd. Självmedvetandet var stort: "Att genomföra ett så historiskt företag, ett av de allra största i vårt land under vårt sekel."³⁴ En av utgångspunkterna var att frågan om revision av några av de befintliga sångböckerna var aktuell. En anknytning till Svenska kyrkans pågående revisionsprocess blev då naturlig. Men grundläggande var också ett strategiskt syfte, att på någon punkt inför världen manifesteras kristen enhet.³⁵ Kanske uppgiften uppfat-

31 Se Bernskiöld 1986, s. 80f.

32 Se Lövgren 1951, s. 40–51.

33 Om detta och om den fortsatta processen se SOU 1981:49, s. 87–92, SOU 1985:17, s. 99f.; *Hymnologi idag*, s. 133–137, 173–184; Nisser 1987, s. 157–162; Dillmar 2015, s. 288–300, 332–336, 349–353. Se även Hans Bernskiölds artikel i denna årsbok.

34 *Hymnologi idag*, s. 184.

35 SOU 1981:49, s. 88.

tades som i sammanhanget relativt hanterbar: "[p]salm och andlig sång har alltid varit ekumenisk i grunden" konstaterade Inger Selander i det *Index över den kristna församlingssången i Sverige*, som hon på Sampsalms uppdrag utarbetade 1979.³⁶ Detta index visade bland annat att endast tio av 3104 registrerade psalmer och sånger var helt gemensamma till text och musik.

Ett samhällsperspektiv på psalmbokens roll underströks av John Ronnås. Som konsulent under 1960-talet vid Skolöverstyrelsen för ämnet kristendoms/religionskunskap stod det "helt klart" för honom "att det var nödvändigt med en för alla samfund gemensam psalmbok". Som sedermera chef för religionsredaktionen vid Sveriges Radio tog han med sig engagemanget för en gemensam svensk psalmbok med sikte på radions andakts- och gudstjänstprogram och dess lyssnarpublik: psalmboken var en angelägenhet "för människorna i vårt land".³⁷

Riktpunkten för Sampsalmsalm var från början en för svensk kristenhet helt gemensam psalmbok men denna ambition fick snart överges. Bestående traditioner, musik- och textkulturer och annat skiljde sig ännu alltför mycket mellan kyrkor och samfund. De teologiska "olikheter" man kunnat konstatera i materialet – Sampsalmsalm nämner försoningsfrågan, dopsynen och församlingsbegreppet – var man medveten om. Men man menade att likheterna var större än olikheterna och att värdet av ett gemensamt kristet vittnesbörd vägde tyngre än hänsyn till de eventuella olägenheter som en teologisk flerfald kunde "ge enskilda samfund och församlingar".³⁸ Efter diskussion om och presentationer av olika lösningar av uppgiften enades psalmkommittén och Sampsalmsalm om de tidigare nämnda gemensamma 325 psalmerna, placerade i en inledande avdelning av respektive kyrkas och samfunds psalm- och sångbok. Ett viktigt

36 Selander, 1979, s. VII.

37 Ronnås 1987, s. 7. Under ett års tid 1986–87 presenterade Ronnås samtliga psalmböckernas 325 gemensamma psalmer i radio. Gensvaret tolkade han som ett tecken på att "intresset för psalmer går långt utöver de kyrksammas krets", s.7.

38 *Hymnologi idag*, s. 182f.

ekumeniskt steg togs när nio av de frikyrkliga samfund som deltagit i Sampsalms arbete enades om en helt gemensam sångbok, *Psalmer och sånger*. 2003 kompletterades *Psalmer och sånger* med 84 sånger och 2013 utkom den katolska *Cecilia* i reviderad form.³⁹

Ny revision i fördjupad och breddad ekumenisk kontext

2016 beslöt Svenska kyrkans kyrkomöte att ”bifalla motion 2016:47 [...] att uppdra till kyrkostyrelsen att till kyrkomötet komma med förslag till revidering och utökning av *Den svenska psalmboken*, så att den kommer att fungera tillsammans med den nya kyrkohandboken.”⁴⁰ Bakom motionens och kyrkomötets formulering låg uppenbarligen i första hand praktiskt funktionella skäl: ”så att”. Kyrkomötets gudstjänstutskott tog i sitt betänkande ett större grepp om frågan och anförde bland annat att revisionsprocessen i sin inledande planeringsfas borde ta upp en dialog med de kyrkor och samfund som Svenska kyrkan delar de 325 psalmerna med.⁴¹ Se vidare nedan.

Sin bakgrund hade uttalandet givetvis i den ekumeniska processen bakom *Den svenska psalmboken* 1986. Samtidigt torde de ommöbleringar som ägt rum i det svenska ekumeniska landskapet sedan 1986 ha spelat in. Hit hör främst två samfundsfusioner. Evangeliska Frikyrkan bildades 1997 genom en sammanslagning av Örebromissionen och Helgelseförbundet/Fribaptistsamfundet – de sistnämnda hade i sin tur gått samman 1994. 2011 bildade Metodistkyrkan i Sverige, Svenska Baptistsamfundet och Svenska missionskyrkan, i vilket Svenska Frälsningsarmén redan 2005 uppgått, Gemensam framtid, som 2013 antog namnet Ekumeniakyrkan. Sveriges kristna råd ersatte 1992 Svenska ekumeniska nämnden som ny mötesplats för Sveriges lutherska, romersk-katolska, frikyrkliga och ortodoxa

³⁹ Se Erséus 2006, s. 59–66, respektive Ekenberg 2006, s.67–83.

⁴⁰ Kyrkomötets skrivelse 2016:9.

⁴¹ Gudstjänstutskottets betänkande 2016:7.

kyrkor. 2017 träffades en bilateral överenskommelse mellan Svenska kyrkan och Equmeniakyrkan rörande villkor och form för lokal samverkan. Till bilden hör också etableringen av nya rörelser och/samfund som lovsångsrörelsen, med rötter främst i karismatiska sammanhang men med spridning också till äldre etablerade kyrkor och samfund, liksom etableringen av den särskilt på musiken som förkunnelsemedium inriktade Hillsong Church.

På internationellt närområde återfinns Borgåöverenskommelsen och Borgågemenskapen 1992 som omfattar femton lutherska och anglikanska kyrkor från Norden, Baltikum, England, Irland och Spanien. Särskilt pådrivande för den ekumeniska processen världen över blev Kyrkornas världsråds BEM-dokument 1982.⁴² Texten är en så kallad konvergenstext, det vill säga den uttrycker inte en konsensus utan återspeglar kyrkornas olika positioner som en utgångspunkt för dialog. Med konvergens avses linjer som möter varandra längre fram. Överensstämmelserna var dock så pass tydliga att dokumentet bidrog till att underlätta överläggningar och överenskommelser på bred ekumenisk front.⁴³ BEM- eller Limadokumentet kompletterades 2012 med *Church: Towards a Common Vision*, på svenska utgivet 2014 av Sveriges kristna råd med titeln *Kyrkan – på väg mot en gemensam vision*.⁴⁴

När det gäller Kyrkornas världsråds generalförsamlingar har utgångspunkten här tagits i och begränsats till den ”1960-talets resoluta optimism” som präglade världsekumeniken en tid framåt men under 1990-talet avlöstes av hantering av olika kriser och omorienteringar.⁴⁵ Här kan sammanfattande bara konstateras att den tillbakaträngda roll som gudstjänsten tilldelats i dokumentationen från de tidigare generalförsamlingarna nu tillfälligt avlöstes av en något mer framträdande. Från generalförsamlingen i Vancouver 1983 kom nya entusiastiska signaler, med vittnesbörd som ”I have never sung

42 *Baptism, Eucharist, Ministry*, nypublicerat på svenska av Sveriges kristna råd 2014 med titeln *Dop, nattvard och ämbete*.

43 Meakin 2014, s. 11; Larsson 2019, s. 8.

44 *Kyrkan – på väg mot en gemensam vision*.

45 Jonson 2008, s.186f..

so many allelujas and kyries before in my life!” – Centrum i konferensens inspirerande anda sades komma från de noga förberedda gudstjänsterna och dess sånger.⁴⁶ Församlingarna uppmanades i generalförsamlingens rapporter att söka psalmer som gav uttryck åt gemenskap mer än åt individualism, fred mer än åt militarism, psalmer som präglades av ett inklusivt språk och vars musik återspeglade kulturell mångfald, och psalmer som gav uttryck åt kärlek, frihet, öppenhet och respekt för mänskliga rättigheter.⁴⁷ Formuleringarna stod uppenbart i relation till det omfattande programmet ”Justice, Peace and Integrity of Creation” (JPIC) som initierades just i Vancouver och pågick till 1989.⁴⁸ Generalförsamlingen i Vancouver 1983 fick så epitetet ”a worshipping assembly”. Generalförsamlingen i Canberra 1991 bekräftade att mötet i Vancouver ”förstärkte engagemanget för gudstjänsten”.⁴⁹ I Canberra kunde man konstatera ”en växande medvetenhet i medlemskyrkorna om att det är som gudstjänstfirande församling kyrkan identifierar sig själv som kyrka och identifieras av andra” och markerade ”tydligt att Kyrkornas världsråds liv och arbete är och måste vara rotat i gudstjänst och levande bön, ännu mer i framtiden”.⁵⁰ ”Mer än kanske någon annan plats blev det väldiga gudstjänsttältet med dess dagliga gudstjänster den centrala och enande punkten” menade Per Harling.⁵¹ Harling själv beskrivs som ”Canberra-mötets mest hörde och sedde svensk”. Han var både sångledare och ledamot av den kommitté som förberedde gudstjänsterna.⁵² Hans ekumeniska CV är omfattande. I motsvarande roller och på annat sätt var han engagerad vid flera liknande ekumeniska arrangemang 1984–2010.⁵³ Särskild uppmärksamhet har han ägnat sången. Ett resultat av hans ekumeniska erfarenheter

46 Gill 1983, s. 9, 34f.

47 Gill 1983, s. 99.

48 Gill 1983, s. 255; Jonson 2008, s. 65ff.

49 Block och Ignestam 1992, s. 51.

50 Block och E. Ignestam 1992, s. 52.

51 Block och E. Ignestam 1992, s. 25.

52 Block och E. Ignestam 1992, s.12.

53 Harling 2017, s. 118ff.

och kontakter blev *Hela världen sjunger* 1996 med 137 sånger från Europa, Afrika, Asien, Latinamerika, Mellanöstern, Nya Zeeland, Karibiska öarna och några från den ortodoxa kyrkotraditionen. I fokus för hans intresse står musiken som han menar ger viktiga impulser till vårt eget nyskapande. Han kan till och med hävda att "[e]kumenikens viktigaste språk är musikens."⁵⁴

Manifestation och funktion

Som en av svenska kyrkans gudstjänstböcker är *Den svenska psalmboken* ett av Svenska kyrkans grundläggande dokument, det vill säga den är ett uttryck för Svenska kyrkans tro, lära och liv enligt KO 18 kap 1§. Dess huvudidentitet och huvudfunktion är alltså gudstjänstbokens, vilket inte utesluter att den kan användas i många sammanhang utanför gudstjänstens ram.⁵⁵ Samtidigt anger KO att "Svenska kyrkan är en del av den världsvida kyrkan och delar den kristna bekännelsen och lovsången till en treenig Gud" liksom att Svenska kyrkan "har en kallelse till kyrkans synliga enhet".⁵⁶ Psalmboken har att bära sin del av ansvaret för att detta kommer till uttryck.

I revisionen av *Den svenska psalmboken* 1986 handlar det om att hantera avvägningen mellan dessa båda roller. Revisionens huvuduppgift framgår tydligt av kyrkomötets skrivelse till Svenska kyrkans kyrkostyrelse: "Att till kyrkomötet komma med förslag till revidering och utökning av Den svenska psalmboken, så att den kommer att fungera tillsammans med den nya kyrkohandboken." Det överordnade perspektivet är alltså gudstjänstbokens. Inom ramen för detta skall det ekumeniska perspektivet beaktas. Det torde vara innebörden i anvisningen att revisionen i sin inledande planeringsfas bör ta upp en dialog "med de kyrkor och samfund som Svenska kyrkan delar de 325 psalmerna med".

⁵⁴ Harling 1996, s. 3.

⁵⁵ För en översikt över psalmbokens bredare användning se Evertsson 2015.

⁵⁶ KO 2020, Fjortonde avdelningen, inledning, s. 154. Om Svenska kyrkans ekumeniska kontaktnät, se <https://www.svenskakyrkan.se/ekumenik/samarbeten> Läst 2020-06-09.

Revisionsläget är på denna punkt nu lite annorlunda än under föregående revisionsperiod. Sampsalms arbete innebar huvudsakligen en registrering och uppfräschning av ett material som i praktiken redan var gemensamt känt och brukat. Den kanon – det uttryck jag brukar som beteckning för den gemensamma delen – som man då kom överens om har emellertid nu justerats i och med revisionen av *Cecilia* 2013. Antalet 325 psalmer har där reducerats till 171.⁵⁷ Dessa psalmer har inte placerats i en särskild avdelning utan integrerats med andra psalmer under respektive ämnesrubriker. Skälen anges vara tre: bara en begränsad del av de 325 hade alls använts, man behövde utrymme för psalmer inom bristområden liksom för annat än psalmer.⁵⁸

För att få en preliminär bild av hur man ser på frågan om användningen av de gemensamma psalmerna och på behovet av en psalm-/sångboksrevision ställde jag några frågor till företrädare för *Cecilia*, *Frälsningsarméns Sångbok*, *Segertoner* samt *Psalmer och sånger*.⁵⁹ Svaren bekräftade min förmodan att sannolikt inte alla psalmer i den gemensamma delen hade kommit till användning. Någon undersökning har emellertid inte gjorts, inte heller av Svenska kyrkan, men här gäller sannolikt samma sak. Att här den gemensamma delen i sig kommit till stor användning är klart. En enkät av Susanne Wigorts Yngvesson och bokförlaget Verbum 2018 om *Den svenska psalmbokens* användande visar att överlägset fler psalmer för bland annat dop, vigsel och begravning väljs ur den gemensamma än ur den samfundspecifika delen av *Den svenska psalmboken*.⁶⁰ En kraftig dominans av psalmer ur den gemensamma delen också vid huvudgudstjänsterna

57 Noga räknat handlar det om 166 gemensamma psalmer. Fyra av de 171 är helt omarbetade, en är reducerad med en vers. Se *Psalmernas väg*, band 2, s. 548f.

58 Mail från Anders Ekenberg 2020-01-09. Se även Ekenberg 2006 s. 67-83.

59 För *Cecilia* tillfrågades och svarade Anders Ekenberg, se ovan, för *Frälsningsarméns* sångbok tillfrågades Curt Dahlquist, svar mail 2020-01-07, för *Segertoner* tillfrågades Daniel Alm, svar mail 2020-01-05, för *Psalmer och sånger* svarade för Equemeniakyrkan Lasse Svensson, svar mail 2020-01-11.

60 Wigorts Yngvesson 2019, s. 243-265. Enkäten besvarades av 1.401 präster och kyrkomusiker.

redovisar Bengt Olof Engström 1997.⁶¹ Detta urval har alltså varit av stor betydelse för Svenska kyrkans gudstjänstliv. Rörande *Segertoner* anmärktes att man överhuvudtaget inte använde mer än uppskattningsvis 20–30 procent av sångbokens alla sånger. *Segertoner* har en helt annan formell position och praktisk funktion i sin organisationskontext än exempelvis Svenska kyrkans och romersk-katolska kyrkans psalmböcker inom sina. Till följdfrågan om man ansåg att respektive psalm-/sångbok ändå kunde rymma sånger som man av olika skäl bedömde aldrig eller mycket sällan användes blev svaret ”ja” från Frälsningsarmén och Equmeniakyrkan. Från Frälsningsarméns håll framfördes att om man ”nalkas dessa ’oanvända psalmer’ [...] med önskan att finna nya, intressanta texter och melodier, så kan man göra berikande upplevelser.” Från Equmeniakyrkans håll underströks att den ekumeniska delen av psalmboken var viktig för kyrkans synliga enhet i Sverige och att det var ”mer prioriterat att värna om den ekumeniska gemensamma sångskatten än om alla sånger i en eventuellt kommande gemensam psalmboksdel ofta var använda”. För *Cecilias* del var ståndpunkten redan markerad. Frågan om man var beredd att revidera sin psalm/sångbok tycktes i nuläget inte vara aktuell för romersk-katolska kyrkan, inte heller för Frälsningsarmén eller pingströrelsen. Från Equmeniakyrkans sida påpekades att fler samfund stod bakom *Psalmer och sånger* men att Equmeniakyrkan för sin del kunde vara beredd att ta upp frågan om en revision, speciellt eftersom man ansåg den ekumeniska delen vara viktig för kyrkans synliga enhet i Sverige. ”Vi som kristenhet i Sverige behöver måna om vår enhet inte minst i förhållande till samhället. Ett viktigt och hörbart uttryck för det är att vi har en repertoar av gemensamma sånger.”

⁶¹ Engström 1997, s. 86f.

Oklara riktlinjer

I det förarbete som har att föreslå riktning och upplägg för den kommande förstudie som krävs innan själva revisionsarbetet kan komma igång nämner man ”ekumeniska överväganden”.⁶²

Här står man inför ett tolkningsproblem. I ett i övrigt väl genomarbetat och välskrivet yttrande anför gudstjänstutskottet vid 2016 års kyrkomöte: ”I denna planering bör en dialog inledas med de kyrkor och samfund som Svenska kyrkan delar de första 325 psalmerna med, *så att även nästa psalmbok får brett ekumeniskt stöd*” (min kursivering).⁶³ Vad som avses med det sistnämnda är oklart och behöver preciseras. Det kan tolkas som att den nya psalmboken skall godkännas av ett ekumeniskt organ, vilket säkerligen inte är avsikten. Det kan betyda att man inte ska släppa fram ekumeniskt polemiska psalmer, vilket är en självklarhet. Möjligen kan formuleringen förstås som att man överlåter åt den kommande planeringen att inkomma med förslag om och under vilka former den gemensamma delen ska revideras. Man överlämnar då samtidigt frågan vad som händer med den gemensamma delen om inte alla psalm- och sångböcker revideras: kan man i det läget fastställa en gemensam kanon? Det gäller också frågan om formen för hur en eventuell gemensam del skall presenteras, i en särskild avdelning av psalmboken för att markera en enhetens synlighet eller, som i *Cecilia*, med de gemensamma psalmerna införda under respektive ämnesrubrik tillsammans med de samfundsegna psalmerna för att markera dem som integrerade och samverkande med det egna psalmstoffet. Det kan också gälla frågan vilka effekterna blir om ett eller flera samfund väljer att ersätta den befintliga psalmboken med lösningar som den snabba digitala utvecklingen erbjuder, inte bara performativt utan också innehållsligt. Går det i detta läge överhuvudtaget att upprätthålla en ekumenisk psalmkanon?

Innan riktlinjerna klargörs är det inte möjligt att annat än hy-

62 Förarbete – inför revision av Den svenska psalmboken 1986, Svenska kyrkan, läst på kyrkokansliet 2019-03-01, s. 3, 7f.

63 Gudstjänstutskottets betänkande 2016:7, s. 3.

potetiskt reflektera över vad som menas med ”brett ekumeniskt stöd”. Det avstår jag ifrån för att avslutningsvis rikta fokus mot två perspektiv som glimtvis skymtats i det material jag arbetat med och som ytterligare kan belysa relationen mellan psalm och ekumenik. Det ena gäller psalmsångens performativa funktion som ekumenisk händelse och handling, det andra tillvaratagandet och tillämpningen av ekumenikens bejakelse av ”berättigad mångfald”.

Psalmsång som ekumenisk händelse och handling

Ekumenikens viktigaste och avgörande scen är den lokala, i det möte och samspel som sker mellan kyrkor och människor på plats. När jag valt att låta ekumeniken presentera sig genom Kyrkornas världsråds generalförsamlingars rapporter är det bland annat därför att dessas samlade energi ligger på att utveckla och stödja strävan efter kyrkans synliga enhet på det lokala planet. Det i och för sig magra utfallet vad gäller psalm och sång ska alltså ses samman med hela denna ekumenikens rörelse mot den lokala församlingen. Se vidare nedan.

Psalmsång uttrycker inte bara en befintlig gemenskap utan skapar också ny gemenskap. Här är musiken en starkare kraft än texten: en gemensamt reciterad text har inte samma genomslagskraft som en sjungen. Kanske man till och med kan säga att här är musiken huvudagent med texten som stöd, eftersom gemenskap i första omedelbara hand är en upplevelse, en känsla av och medvetande om en samhörighet, inte primärt resultatet av ett rationellt ställningstagande.⁶⁴ Att man sedan rationellt bearbetar, bejakar och formulerar sig kring denna upplevelse är en annan sak. ”Musik väcker känslor och det finns goda skäl att tro, att musikens emotionella sprängkraft är

64 I *Lyrisk der synges* 1978 talar den danske språkvetaren Leif Ludvig Albertsen om den kollektiva sången (nationalsång, folkrörelsesång, kampsång etc.) som ”trance”: ”Den oplevelse, sanglyrikken bringer den syngende, har [...] karakter af trance, for såvidt den syngende frivilligt giver afkald på eller ufrivilligt forhindres i at benytte sit intellekt, sin refleksionsevne, i fuld udstrækning. Det må være et krav, at denne trance er moralsk forsvarlig. Moralsk forsvarlig må trancen siges være, hvis den ikke er et mål i sig selv, men middel til et mål uden for sig selv”, Albertsen 1978, s.142.

grundorsaken till dess utbredning och betydelse för människan”, skriver neurologen Jan Fagius. Att uppleva musik kan vara något skapelsegivet; även små barn ”i koltåldern” reagerar känslomässigt på olika slag av musik.⁶⁵ En teologisk förankring och utveckling av detta skapelseperspektiv på musiken finner man exempelvis både hos Augustinus och Martin Luther.⁶⁶ ”Om du ser till själva saken, skall du finna att musiken från världens begynnelse finns inlagd i eller samskapad med hela skapelsen, både i dess enskildheter och dess helhet” (Martin Luther).⁶⁷

Genom musiken besitter sången en gemenskapsbyggande förmåga, en erfarenhet både från körsång och i bästa stunder också från församlingssång. Det kan där gälla att sången har sin plats i en rit som innebär ”att människor samlas, att känslor upplevs gemensamt och uttrycks i gemensam handling”.⁶⁸ Något sker där också rent fysiologiskt. Hans Lindetorp och Kristina Arapovic Lindetorp hänvisar till en studie som visar att gemensam sång inte bara synkroniserar andning och ljud utan även de sjungandes hjärtrytm och att det som sker av en undersöknings informanter beskrivs som ”ett skifte av perspektiv eller skifte i atmosfären”.⁶⁹ Lyhört har jesuitpatern och kompositören Joseph Gelineau (1920–2008) fångat och sammanfattat processens vidd och djup: ”Many individual voices [...] can be fused together, so that they blend and follow the same rhythm, only one voice is heard – that of the group. This brings out a very strong feeling of unity and of belonging. It even touches on the

65 Fagius 2001, s. 106. Olika meningar i denna grundläggande fråga finns givetvis, se t.ex. Petersson 2006, s. 47–51.

66 Litteraturen hänvisar ofta till dessa två, se t.ex. Tobin 1996, s. 38ff., 52–73; flera artiklar i Håkanson (red.) 2006; Lundberg 2017; Wigorts Yngvesson 2019, s. 197ff., 218–222; Lindholm 2019, s. 23–34.

67 Citerat efter Wigorts Yngvesson 2019, s. 7.

68 Citerat efter Selander 2006, s. 163.

69 Lindetorp och Arapovic Lindetorp 2019, s. 117, 119ff.. Den studie författarna hänvisar till är Vickhof, Björn et al., Music structure determines heart rate variability of singers Göteborgs universitet. 2013 (se: https://play.gu.se/media/o_y4g2nug1) och Ellen Vingren: *Lovsångsledaren: En ”prayer intercessor”* (Masteruppsats vid Ansgar Teologiske Høgskole, 2018).

essential mystery of the Church as *koininia*.”⁷⁰ Sången som händelse gör något med den som sjunger, den handlar. Perspektivet på litteraturens performativitet, det vill säga på textens verkan, är tillämplig också på psalmen. En psalm kan exempelvis inte bara handla om bön utan själv vara bön och uppmuntra till bön. Karl-Gunnar Ellverson ser likheter mellan musik och bön: båda uppenbarar och kommunicerar personlig närvaro, båda leder till gemenskap.⁷¹ Som musik och text formar psalmen känslor, bygger identiteter, skapar rum för fantasin.⁷²

Att, som Per Harling uttryckte det, ”[e]kumenikens viktigaste språk är musikens”, får här en bekräftelse. Ekumenik utvecklas mindre av konstaterandet att ett antal psalmer och sånger är gemensamma för kyrkor och samfund i Sverige än av att man sjunger tillsammans och sjunger sig samman. Profetisk hörs en röst från 1936:

Det finns kanske intet fält, där kristenhetens enhet mitt under all splittring träder så tydligt i dagen som inom den andliga sången. Tvärs över alla kyrko- och samfundsgränser lånar och tillägnar man sig fritt vadhelst som befinner värdefullt och användbart. Så få samfund och riktningar, som kanske mången gång stå misstänksamma eller fientliga mot varandra, tjäna varandra. [...] Vi få ge varandra gåvor och vi få ta emot. Vi lära känna varandra, genom det bästa vi äga. Kanske skola vi sjunga oss samman.⁷³

En revision av psalmboken kan naturligtvis knappast i sig sätta igång en ekumenisk process. Men den kan genom observation av fenomenet och bland annat genom urvalet av psalmer bidra till att frigöra psalmsångens potential som ekumenisk handling. Inte minst kan det

⁷⁰ Gelineau 1987. s. 441.

⁷¹ Ellverson 2003, s. 39.

⁷² Om litteraturens performativitet, se Haettner Aurelius 2013, liksom hennes artikel i denna årsbok.

⁷³ Jonzon 1936, s. 15f.. Bengt Jonzon (1888–1967) var då kyrkoherde i Gävle, 1937–1956 biskop i Luleå stift.

ske genom den öppning mot bredden av traditioner och klanger, som den ekumeniska bejakelsen av den kristna mångfaldens rikedom erbjuder och som i sin tur kan leda till utveckling av en enhetens sköna polyfoni.

Enhet i berättigad mångfald

Vid Kyrkornas världsråds generalförsamling i New Delhi 1961 enades man om en formulering av enhetsarbetets mål:

Vi tror, att den enhet som är både Guds vilja och hans gåva till sin kyrka synliggöres, då alla på samma ort [obs!], som är döpta till Jesus Kristus och bekänner honom som Herre och Frälsare, genom den Helige Ande föres till en fullständigt förpliktande gemenskap med varandra, i det att de fasthåller vid samma apostoliska tro, förkunnar samma evangelium, bryter samma bröd, förenas i gemensam bön och står i ett gemenskapsförhållande som för till vittnesbörd och tjänst åt alla; och som samtidigt är förenad med hela kristenheten allestädes och i alla tider på ett sådant sätt, att ämbete och medlemskap erkännes av alla, så att alla kan handla tillsammans och gemensamt, allt eftersom tid och omständigheter liksom det uppdrag Gud betrott sitt folk kräver.⁷⁴

Vid den närmast följande generalförsamlingen i Uppsala 1968 ägnades ett sektionsarbete åt den kristna kyrkans katolicitet, det vill säga det som sedan gammalt motsvarar uttrycket "allmännelig" i den svenska översättningen av de apostoliska och nicenokonstantinopolitanska trosbekännelsernas καθολικὴν. Uttrycket avser den världsvida eller universella kyrkan. Under rubriken "Mångfald" gör Uppsala 68 en analys av begreppet, tillämpbar som tolkning eller förtydligande av formeln från New Delhi. I rapporten framhålls bland annat att mångfald, inte alltid men ofta, är ett äkta uttryck

⁷⁴ Boethius 1962, s. 53f.. Vid generalförsamlingarna i Nairobi 1975 och Canberra 1983 utvecklades denna enhetstext, se Jonson 2008, s. 99, 197.

för kyrkans apostoliska kallelse. Man hänvisar till Nya Testamentet och dess beskrivning av den rika mångfalden av karismatiska gåvor, 1 Kor:12–14, man framhåller hur det apostoliska arvet i Nya Testamentet kommer till synes i ett brett register av läromässiga och liturgiska uttrycksformer, svarande mot olikartade situationer. För vad man benämner som kyrkans dubbla rörelse: kallad ut ur världen och sänd in i världen, krävs olikartade språkliga och handlingsmässiga uttryck i olika situationer.⁷⁵

Betoningen av mångfaldens vikt och rätt möter i flera av världsrådets texter och kan sammanfattas med stöd av dokumentet *Kyrkan – på väg mot en gemensam vision* 2014. Grundinställningen är klar: ”En äkta mångfald i gemenskapens liv är en gåva från Herren. Den heliga Anden utrustar de troende, för det gemensamma bästa, med en mängd gåvor som kompletterar varandra (jfr 1 Kor 12:4–7). Lärjungarna är kallade att vara förenade (jfr Apg 2:44–47, 4:32–37) samtidigt som de ska respektera och bli berikade av varandras olikheter (1 Kor 12:14–26).” För att evangeliet ska kunna levas rätt i varje tid och på varje plats måste det presenteras i språk och med symboler och bilder som är relevanta för varje tid och sammanhang.⁷⁶ De karaktäristika man enades om i New Delhi 1961 som mål för kyrkornas enhet utgör en nödvändig ram ”för att upprätthålla enhet i berättigad mångfald”.⁷⁷

Enhet och mångfald kan sägas förutsätta varandra: ”Utan mångfald blir enheten enfald och utan enhet blir mångfalden sönderfall.”⁷⁸ En teologisk grund för uttryckens mångfald hittar vi i spannet mellan 1 Mos 11:1–9 och Apg 2:4–11. När språkens och den mänskliga gemenskapens splittring efter Babels torn upphävs den första pingssten är det inte genom installationen av en kristen esperanto utan genom att de olika språken får sin rätt och sitt värde i ett vittnesbörd samstämt till sitt innehåll.

75 Thunberg 1968, s. 14.

76 *Kyrkan – på väg*, s. 15.

77 *Kyrkan – på väg*, s. 34.

78 Sjögren 2020.

Psalm världen över uppvisar en kanske till och med en ovanligt stor mångfald av språkliga, musikaliska och performativa uttryck. För psalmboken själv är detta ingenting främmande. I Natanael Beskows pingstpsalm, *Den svenska psalmboken* 1986:162, tar det form av en bön till Anden: ”Blott du kan folken lära / med skilda tungors ljud / ett enigt lov hembära / åt allas Far och Gud.” Skilda – enigt. Olov Hartmans psalm om Babels torn, *Den svenska psalmboken* 1986:589, säger samma sak: ”På sitt eget modersmål / skall envar få höra / om broderskapet nerifrån”. Också i 1800-talets väckelsesång finns perspektivet i en översättning av baptistpredikanten Gustaf Palmqvist: ”All ära, makt och härlighet / all vishet och allt lov / skall bäras fram till dig, o Gud, / från folk av alla språk”, *Den svenska psalmboken* 1986:16. Och genom den medeltida antifonen *Veni sancte spiritus* har *Den svenska psalmboken* alltifrån 1695 till 1986, till och med på latin, påmint om enhetens mångfald, i svensk översättning: ”Du som från skilda länder och språk samlar folken i kristen tro och endräkt.”

Ett ekumeniskt perspektiv på psalmboken bör alltså tillåta och uppmuntra mångfaldens ”skilda tungors ljud” att ljuda som ett berikande av den kristna sångens bredd och djup. Att tilldela sånger ur den egna traditionen med dess eget textliga och musikaliska språk lika stor vikt och värde som helt gemensamma sånger skall ur detta perspektiv inte betraktas som ett ekumeniskt svek utan som ett bidrag till den kristna sångens rikedom. Vi kan erinra oss ”each other’s hymns” i Philip Potters tidigare citerade ”No wonder the modern ecumenical movement should find its most popular expression in Christians singing each other’s hymns”. Mångfalden kan missbrukas och öka splittringen. Här handlar det om en ”berättigad mångfald”, om psalmen som en röst för kyrkans katolicitet. Då är den legitim och har ekumenisk slagkraft. När det gemensamma och det särskilda samspelar med hela sin rikedom av klanger i en enhetens polyfoni ljuder lovsången sannolikt fylligast, starkast och mest övertygande: ”jublande lyfter vi här våra händer, sjunger den glädje som enighet tänder” (*Den svenska psalmboken* 1986:292). Kanske det djupast beror på att det svarar mot den heliga treenighetens egen samklang, dess

polyfona väsen: ”Som ett klockspel hör vi dig, heliga Treenighet [...] tre i en och en i tre.” En polyfoni som också är handling: ”Spela samman oss som går / mot en dag som ingen sett / tills i dig vårt mål vi når, / heliga Treenighet” (*Den svenska psalmboken* 1986:338). Ursprung, väg, rörelse, enhet och mål, allt bärs och famnas av treenighetens polyfoni.

Summary

Per Olof Nisser, D. Th.
perolofnisser@gmail.com

The purpose of this article is to explicate some perspectives on the relationship between the *Hymnal of the Church of Sweden* (*Den svenska psalmboken*) and ecumenism. An initial scholarly review reveals in the earlier Swedish hymnals a more or less critical attitude to the surrounding confessional (non-Lutheran) world. Over time, this attitude has yielded to one more open. In order to get a grip on ecumenical attitude to congregational singing, the author has studied declarations and reports from some of the World Council of Churches (WCC) and its general assemblies. The hymn was not a hot topic in these contexts; attention has mainly been directed to the issue of worship and the WCC song collection *Cantate Domino*. This forms the background to the ecumenical process that led to the decision of 325 common hymns placed first in all the hymnals of Swedish Christian denominations from 1986 and the following years. In 2016, the general synod of the Church of Sweden decided on a revision of its hymnal. In the meantime, major ecumenical shifts have occurred. Some practical and fundamental consequences for the review are discussed here, anticipating that the Swedish Church needs to clarify its position regarding form and direction for ecumenical collaboration in the future. Further discussion in such matters therefore has to be left aside, while a concluding section focuses on two special perspectives on the relationship between ecumenics and hymn: firstly, concerning congregational singing as an ecumenical

event and act in itself, to sing together, and secondly, concerning the challenge of utilizing and applying ecumenical affirmation of "justified diversity" in order to present a broad and deep unity of polyphony in congregational singing.

Källor och litteratur

- Albertsen, Leif Ludvig, 1978, *Lyrik der synges*. Köpenhamn: Berlingske.
- Arvastson, Allan, 1963, *Den svenska psalmboken*. Lund: Gleerup.
- Belfrage, Esbjörn, 1968, *1600-talspsalm*. Lund: Gleerup.
- Bernskiöld, Hans, 1986, *Sjung, av hjärtat sjung. Församlingssång och musikliv i Svenska missionsförbundet fram till 1950-talet*. Diss. musikvetenskap, Göteborgs universitet. Göteborg: Gothia.
- Bexell, Oloph, 2003, *Sveriges kyrkohistoria, vol. 7. Folkväckelsens och kyrkoförnyelsens tid*. Stockholm: Verbum.
- Block, Eva & Igestam, Evah (red.), 1992, *Kom, heliga Ande! – Canberra 1991 (Tro & tanke 1991:9)*. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Boëthius, Carl Gustaf (red.), 1962, *New Delhi har ordet: En bok om Kyrkornas världsråds tredje generalförsamling*. Stockholm: Gummesson.
- Cantate Domino. World's Student Christian Federation Hymnal (1951) 1963*. Lausanne: Imprimérie Concorde."
- Cantate Domino: An ecumenical hymn book*, 1974. Kassel: Bärenreiter.
- Canterbury Dictionary of Hymnology*. <https://hymnology.hymnsam.co.uk/> Läst 2020-06-09
- Communio. Cantiques / Kirchenlieder / Hymns, Allmänkyrkliga världskongressens koralsångbok*, 1925, Stockholm: Diakonistyrelsen.
- Christelig Sång-Bok*, 1843, Peter Håkansson Syréen (red.). Falun.
- Dillmar, Anders, 2015, *Harald Göransson & psalmsångens förnyelse. Kyrkomusikens förändring i Sverige under 1900-talets andra hälft*. Skellefteå: Artos.
- Ekenberg, Anders, 2006, "Den nya katolska gudstjänstboken" *Psalm i vår tid = Svenskt Gudstjänstliv* 81, s. 67–83. Skellefteå: Artos.
- Ellverson, Karl-Gunnar, 2003, *Handbok i liturgik*. Stockholm: Verbum.
- Engström, Bengt Olof, 1997, *Ny sång i fädernas kyrka. Församlingssången i Svenska kyrkan efter införandet av Den svenska psalmboken 1986*. Stockholm: Edition Reimers.
- Erséus, Torgny, 2006, "Ekumeniskt psalmarbete i frikyrkliga trossamfund". *Psalm i vår tid = Svenskt Gudstjänstliv* 81, s. 59–66. Skellefteå: Artos.
- Evertsson, Anna J., 2015, "En levande psalmbok? Den svenska psalmboken i nutida funktion". *Psalm, hymn och andlig visa = Svenskt Gudstjänstliv* 90, s. 89–116. Skellefteå: Artos.

- Fagius, Jan, 2001, *Hemisfärernas musik: om musikhanteringen i hjärnan*. Göteborg: Ejeby.
- Fogelqvist, Torsten, 1936, "Den nya psalmboken". *Dagens Nyheter*, 8 november.
- Förarbete – inför revision av Den svenska psalmboken 1986, Svenska kyrkan. Otryckt, läst på kyrkokansliet 2019-03-01.
- Förslag till reviderad psalmbok för Svenska kyrkan 1896*. Uppsala: Schultz.
- Gelineau, Joseph, 1987, "Music and Singing in the Liturgy". Cheslyn Jones, Geoffrey Wainwright & Edward Yarnold (red.), *The Study of Liturgy*, s. 440–453. London: SPCK.
- Gemeinsame Kirchenlieder*, 1973. Berlin: Merseburger.
- Gill, David (red.), 1983, *Gathered for Life. Official Report VI Assembly World Council of Churches, Vancouver, Canada*. Genève: World Council of Churches.
- Gudstjänstskottets betänkande 2016:7. Svenska kyrkan. <https://www.svenska-kyrkan.se/filer/6ae46a14-31d8-4347-bbc6-4120df5720f4.pdf>, läst 2019-06-09.
- Harling, Per, 1991, "Kom, heliga Ande, förnya vårt gudstjänstliv!". Eva Block och Evah Ignestam (red.), *Kom, heliga Ande! – Canberra 1991* (Tro och tanke 1991:9), s. 25–28. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Harling, Per, 1996, *Hela världen sjunger. Sånger från den världsvida kyrkan*. Stockholm: Verbum.
- Harling, Per, 2017, *För livets skull. Minnen och tankar kring mina psalmer*. Malmö: Solentro.se.
- Helander, Dick, 1946, *Svensk psalmhistoria*. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag.
- Hymnologi idag: Hymnologisk forskning og aktuelt salmearbeide i Norden*. 1983, Nordisk ekumenisk skriftserie 10, Nordiska ekumeniska institutet. Sigtuna
- Håkanson, Ragnar (red.), 2006, *Åtta röster om musik och teologi*. Stockholm: Verbum.
- Haettner Aurelius, Eva, 2013, "Litteraturen som händelse och handling. Litteraturens performativitet i Sverige 1800–2008". *Reception: tidskrift för nordisk litteratur* 71, s. 102–111.
- Jonson, Jonas, 2004, *Vänner kallar jag er. En resa till Ekumene*. Örebro: Cordia.
- Jonson, Jonas, 2008, *Ekumenik på världens villkor. Kyrkornas världsråd i den ekumeniska rörelsen efter Uppsala 68*. Stockholm: Verbum.
- Jonzon, Bengt, 1936, "En vidgad psalmbok – en endräktsbok". *Svenska Dagbladet*, 5 april.
- KO – se Svenska kyrkans kyrkoordning
- Kyrkan – på väg mot en gemensam vision. Ekumeniskt samtal om kyrkans väsen och uppgift*, 2014 (Sveriges kristna råds skriftserie 21). Bromma: Sveriges kristna råd.
- Larsson, Christina, 2019, *Resa till enhet. Olle Alkholm, Lasse Svensson & Sofia Camnerin i samtal med Christina Larsson*. Stockholm: Verbum.
- Lehtonen Risto, 1998, *Story of a storm: the ecumenical student movement in the turmoil of revolution 1968 to 1973*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmanns.

- Liedgren, Emil, 1926, *Svensk psalm och andlig visa*. Stockholm: Diakonistyrelsens förlag.
- Lindetorp, Hans & Lindetorp Arapovic, Kristine, 2019, "Alla generationer tillsammans". Kjell O. Lejon (red.) *Musik & teologi*, s. 117–125. Uppsala: EFS Budbäraren.
- Lindholm, Stefan, 2019, "Musiken bortom sfärerna". Kjell O. Lejon (red.) *Musik & teologi*, s. 23–34. Uppsala: EFS Budbäraren.
- Lundberg, Mattias, 2017, *Martin Luthers egna toner och ord om musik*. Skellefteå: Artos.
- Lövgren, Oscar, 1951, *En sångbok kommer till*. Stockholm: Missionsförbundet.
- Meakin, Christoffer 2014, "Förord till den nya svenska utgåvan. Är Lima-dokumentet lika relevant idag?". *Dop, nattvard, ämbete: grunddokument för samtal om kyrkans enhet: den officiella texten från Faith and Order – den så kallade Lima-texten 1982* (Sveriges kristna råds skriftserie nr 20), s. 6–12. Bromma: Sveriges Kristna Råd.
- Möller, Håkan, 2019, *Psalmernas värld. Tre studier i 1695 års psalmbok* (Bibliotheca theologiae practicae 102). Skellefteå: Artos.
- Nisser, Per Olof, 1987, *Vår nya psalmbok*. Stockholm: Verbum.
- Nisser, Per Olof, 2005, *Ett samband att beakta. Psalm, psalmbok, samhälle* (Bibliotheca theologiae practicae 75). Skellefteå: Artos.
- Petersson, Lena, 2006, "Frågan om mening i kyrkans musik". Ragnar Håkanson (red.), *Åtta röster om musik och teologi*, s. 41–58. Stockholm: Verbum.
- Potter, Philip, 1974, "Preface". *Cantate Domino: An ecumenical hymn book*. Kassel: Bärenreiter.
- Psalmbok för Svenska kyrkan. Förslag [...] överarbetat av [...] sakkunniga 1936*, (septemberförslaget). Stockholm.
- Psalmernas väg: kommentarer till text och musik i Den svenska psalmboken*, band 2, 2017, Per Olof Nisser, Inger Selander & Hans Bernskiöld (red.). Visby: Wessmans.
- Routley, Erik, 1974, "Editor's Introduction". *Cantate Domino. An ecumenical hymn book*, s. XII–XV. Kassel: Bärenreiter.
- Ryman, Björn, 2000, "Vår Lösen och Nazi-Tyskland". Anne-Marie Thunberg (red.) *Tradition i rörelse. Ett sekels kultursamtal i Vår Lösen*, s. 200–214. Stockholm: Carlsson.
- Selander, Inger, 1979, *Index över den kristna församlingssången i Sverige*. Stockholm: Gummesson.
- Selander, Inger, 1980, "O hur saligt att få vandra". *Motiv och symboler i den frikyrkliga sången*. Stockholm: Gummesson.
- Selander, Sven-Åke, 1973, "Den nya sången". *Den anglosachsiska väckelsesångens genombrott i Sverige* (Bibliotheca Theologiae Practicae 28). Lund: Gleerup.
- Selander, Sven-Åke, 2006, "Varför sjunger folk i kyrkan?" *Psalm i vår tid = Svenskt gudstjänstliv* 81, s. 161–178. Skellefteå: Artos.
- Sjögren, Johan, 2020, "När alla blivit solister har vi tappat symfonin". *Svenska Dagbladet*, 21 februari.

- SOU 1981:49. *Den svenska psalmboken*. Betänkande av 1969 års psalmskommitté, Band 1. 1981. Stockholm: Liber.
- SOU 1985:17. *Den svenska psalmboken. Historik, principer, motiveringar*, volym 2. Slutbetänkande av 1969 års psalmskommitté. 1985. Stockholm: Liber.
- Svenska kyrkans kyrkoordning (KO) 2020, https://www.svenskakyrkan.se/filer/KO_1_jan_2020.pdf, läst 2020-06-09.
- Thunberg Lars (red.), 1968, *Dokument från Uppsala 68*. Stockholm: Gummesson.
- Tobin, Henrik, 1996, *Den underbara harmonin. Aspekter på musikens teologi*. Stockholm: Verbum.
- Werner, Arnold, 1937, *Vår nya psalmbok*, Stockholm: Diakonistyrelsen.
- Werner, Yvonne Maria, 1996, *Världsvid men främmande: den katolska kyrkan i Sverige 1873–1929*. Uppsala: Katolska bokförlaget.
- Wigorts Yngvesson, Susanne, 2019, *All din nåd är öppen famn. Psalmernas sjungna teologier*. Stockholm: Verbum.
- Vingren, Ellen, 2018. *Lovsångsledaren: En ”prayer intercessor”*, Masteruppsats vid Ansgar Teologiske Høgskole, 2018.
- With One Voice*, 1979. Bungay, Suffolk, UK.